

РОЗДІЛ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 334.726:338.48(045)

Мацука В. М.

Маріупольський державний університет

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТУРИЗМУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

У статті визначено зростаючу роль транснаціоналізації туристичного виробництва в умовах сучасності. Проаналізовано динаміку міжнародних туристичних потоків. Надано оцінку змінам туристичних потоків за світовими макрорегіонами. Виявлено перспективи розвитку міжнародного туризму та тенденції його транснаціоналізації.

Ключові слова: міжнародний туризм, міжнародні туристичні потоки, туристичні макрорегіони, транснаціоналізація туризму, туристичні транснаціональні корпорації (ТНК).

Постановка проблеми. Міжнародний туризм сьогодні в авангарді глобальних тенденцій перш за все тому, що як вид діяльності він передбачає залучення у виробничий процес факторів різної державної приналежності, вимагає створення єдиного інформаційного, правового, культурного поля з метою підвищення конкурентоспроможності туристичного виробництва. У зв'язку з цим динаміку і структуру міжнародних туристичних потоків, процесу міждержавного поділу праці у виробництві турпродукту переважно визначає діяльність галузевих транснаціональних корпорацій (ТНК), своєю появою і активізацією ролі в світовому туризмі зобов'язаних багатосистемності міжнародного туристичного виробництва та існуванню значної кількості не усунених із залученням ринкових механізмів недоліків функціонування світової туріндустрії.

Через своє різноманіття і постійно зростаючу роль транснаціоналізації туристичного виробництва є унікальна можливість для проведення досліджень щодо прогнозування розвитку міжнародного туризму та виявлення тенденцій його транснаціоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми транснаціоналізації та міжнародного туризму знайшли своє відображення в наукових працях В.Ф. Кифяка, М.П. Мальської, Г.Ю. Олександрової, Т.І. Ткаченко, В.В. Худо, Н.В. Чорненької, В.О. Квартальнова, М.І. Кабушкіна,

О.Г. Мовсесяна, О.Д. Чудновського, Дж.К. Холлоуея, Н. Тейлора. Водночас питання особливостей транснаціоналізації туризму різноманітні і багатопланові, тому й вимагають подальших досліджень.

Мета статті полягає в аналізі динаміки та структури туристичних потоків за світовими макрорегіонами, а також виявленні тенденцій та перспектив транснаціоналізації туристичного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм нині є одним з показників розвитку цивілізації і все більше набуває масовості. Крім того, туристичний бізнес належить до вигідних сфер інвестування і привабливий для багатьох держав.

Зі 100 найбільших економік у світі 52 є транснаціональними корпораціями, інші – державами. Понад 2/3 зовнішньої торгівлі і близько половини світового промислового виробництва і доводиться на ТНК. Вони контролюють приблизно 80% технологічних нововведень і ноу-хау.

Загальний обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій перевищує 4 трлн дол., а обсяг продажів ТНК складає 25% світових, причому 1/3 продукції транснаціональних корпорацій випускається партнерською мережею зарубіжних структур. Дохідна частина таких афілійованих структур ТНК перевищує весь світовий експорт [1, с. 38]. ТНК забезпечили роботою близько 150 млн осіб. Транснаціональні корпорації за такими основними еко-

Таблиця 1

Топ-10 найбільших готельних операторів (за обсягом номерного фонду) станом на 1 січня 2016 року

Місце	Готельні оператори	Діють		Будуються		Разом	
		Готелі	Номерний фонд	Готелі	Номерний фонд	Готелі	Номерний фонд
1	Marriott International/Starwood Hotels&Resorts Worldwide	5456	1071 096	2101	373000	7557	1444 096
2	Hilton Worldwide Holding	4480	737922	1555	260000	6035	997922
3	Intercontinental Hotels Group	4963	726876	1319	217709	6282	944585
4	Wyndham Hotel Group	7760	671900	910	122800	8670	794700
5	Jin Jiang International/Plateno Hotels Group	6000	640000	–	–	–	–
6	Choice Hotels International	6379	504357	638	–	7017	–
7	Accor Hotels	3815	500366	–	162000	–	662366
8	Best Western Hotel&Resorts	3903	303768	490	48540	4393	352308
9	Hommeins Hotel Group	2787	311608	35	–	3022	–
10	Carlson Rezidor Hotels Group	1092	172234	280	50150	1372	222384

номічними показниками, як товарообіг і прибуток, випереджають деякі країни.

У міжнародному туризмі процес транснаціоналізації найкраще простежується на прикладі сектору розміщення туристів, в якому ТНК набувають форми готельних мереж, або ланцюгів. Транснаціоналізація міжнародного туризму є звичною практикою, яка зумовлена специфікою туристичного продукту. Ініціатива інтернаціоналізації виробництва в туризмі належить країнам, які генерують потужні туристичні потоки. Саме тому більшість ТНК, діяльність яких охоплює туристичний бізнес, базуються у США, Західній Європі, Японії і з недавнього часу – в Гонконгу та Сінгапурі [2, с. 423].

Найбільші ТНК, що є глобальними готельними мережами на світовому ринку послуг, представлені в табл. 1.

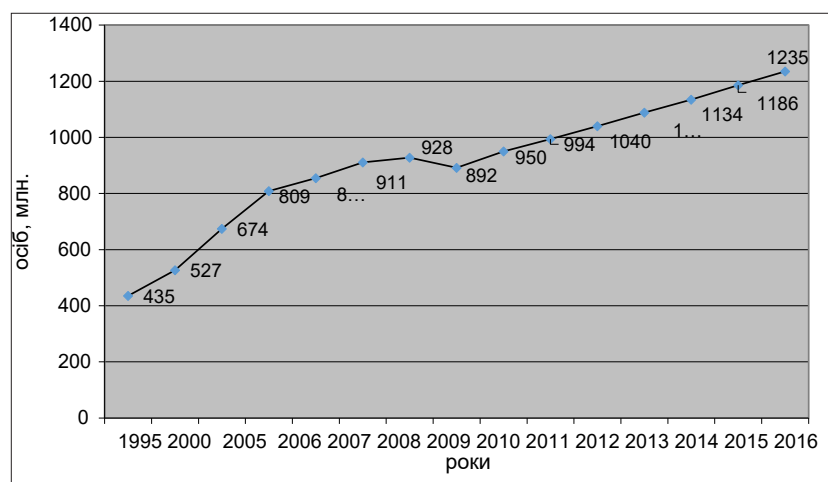

Рис. 1. Міжнародні туристичні потоки за 1990–2016 роки, млн осіб
Джерело: розраховано автором за даними UNWTO [3; 4]

Як видно з табл. 1, Marriott International зберігає своє лідерство на тлі зниження позицій Accor за рахунок продажу мережі Motel 6. Особливістю розвитку світового готельного ринку є входження китайських глобальних готельних мереж в десятку найбільших.

Проаналізуємо динаміку міжнародних туристичних потоків. Згідно з даними Світової туристичної організації UNWTO (United Nations Tourism Organization) у 2016 році кількість міжнародних туристичних відвідувань збільшилась на 4,1% порівняно з 2015 роком і становила 1235 млн осіб. Такий темп зростання спостерігається сьомий рік поспіль, а саме з посткризового 2010 року (рис. 1).

Це означає, що у 2016 році порівняно з 2015 роком було на 49 млн більше туристів, які здійснили міжнародні подорожі з туристичною метою [3].

Так, за останні 26 років обсяги світового туристичного потоку зросли від 435 млн осіб у 1995 році до 1235 млн осіб у 2016 році [3; 4]. У середньому темпи зростання міжнародного туризму за останні 5 років становлять 3,5–4,5% щорічно (табл. 2). Серед туристичних регіонів за підсумками 2016 року найпотужнішим є Європейський (50,2%, 619,7 млн осіб), далі йдуть Азіатсько-Тихоокеанський (24,5%, 302,9 млн осіб), Американський (16,3%, 200,9 млн осіб), Африка (4,7%, 58,2 млн осіб) та Близький Схід (4,3%, 53,6 млн осіб) (рис. 2) [4].

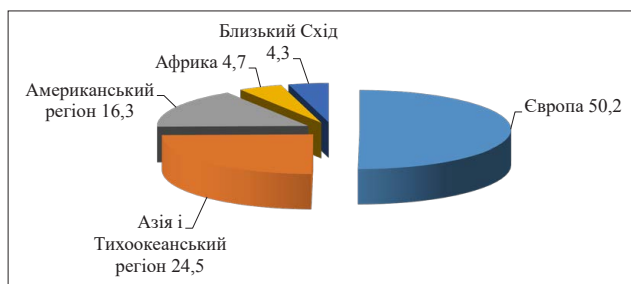
Європейський туристичний регіон і надалі залишається абсолютним лідером за обсягами міжна-

Таблиця 2

Міжнародні туристичні потоки за 1990–2016 роки, млн осіб

Регіон	Роки								Частка ринку (%) у 2016 році	Зміни (%)	
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015	2016		2015/2014	2016/2015
Усього в світі	435	527	674	809	950	1134	1186	1235	100	4,6	4,1
Європа	261,5	304,5	386,6	453,2	489,4	580,2	607,7	619,7	50,2	4,7	2,0
Північна Європа	28,7	36,4	44,8	59,9	62,8	70,8	75,9	79,7	6,5	7,3	5,0
Західна Європа	108,6	112,2	139,7	141,7	154,4	174,4	180,0	179,6	14,5	3,2	-0,2
Центральна/Східна Європа	33,9	57,9	69,6	95,3	98,9	120,2	126,6	131,8	10,7	5,3	4,1
Південна/Середземноморська Європа	90,3	98,0	132,6	156,4	173,3	214,8	225,2	228,6	18,5	4,8	1,5
Азія і Тихоокеанський регіон	55,9	82,1	110,4	154,0	205,5	264,3	279,2	302,9	24,5	5,6	8,5
Північно-Східна Азія	26,4	41,3	58,3	85,9	111,5	136,3	142,1	153,9	12,5	4,3	8,3
Південно-Східна Азія	21,2	28,5	36,3	49,0	70,5	97,3	104,6	113,3	9,2	7,6	8,3
Океанія	5,2	8,1	9,6	10,9	11,4	13,3	14,2	15,6	1,3	7,4	9,9
Південна Азія	3,2	4,2	6,1	8,2	12,1	17,5	18,3	20,0	1,6	4,4	9,3
Американський регіон	92,8	108,9	128,2	133,3	150,2	181,9	192,6	200,9	16,3	5,9	4,3
Північна Америка	71,8	80,5	91,5	89,9	99,5	120,9	127,6	132,2	10,7	5,5	3,6
Країни Карибського басейну	11,4	14,0	17,1	18,8	19,5	22,3	23,9	25,1	2,0	7,4	5,0
Центральна Америка	1,9	2,6	4,3	6,3	7,9	9,6	10,3	10,9	0,9	7,1	5,8
Південна Америка	7,7	11,7	15,3	18,3	23,2	29,1	30,8	32,7	2,7	5,8	6,2
Африка	14,8	18,7	26,2	34,8	50,4	55,3	53,5	58,2	4,7	-3,3	8,8
Північна Африка	8,4	7,3	10,2	13,9	19,7	20,4	18,0	18,5	1,5	-11,7	2,8
Регіон пустелі Сахара	6,4	11,5	16,0	20,9	30,7	34,9	35,4	39,6	3,2	1,6	11,9
Близький Схід	9,6	12,7	22,4	33,7	54,7	52,4	53,3	53,6	4,3	1,7	0,6

Джерело: розраховано автором за даними UNWTO [3; 4]

Рис. 2. Структура міжнародних туристичних потоків у 2016 році, %

Джерело: розраховано автором за даними UNWTO [3; 4]

родного туризму. Порівняно з попереднім роком обсяги туристичних потоків збільшилися на 2% (+12 млн осіб). Північна Європа прийняла на 5% більше туристів, ніж у попередньому році, Центральна, Східна – на 4,1% більше туристів, приріст у Південній та Середземноморській Європі становив 1,5%. Західна Європа прийняла на 0,2% менше туристів, ніж у 2015 році.

Загалом можна виділити такі характерні риси успішного розвитку міжнародного туризму у регіоні: історико-культурний потенціал та рівень його збереженості; проведення знакових культурних та спортивних подій, виставок і ярмарок; нерівномірність інвестицій у розвиток регіону; зміцнення економіки Північної та Центральної Європи, а також сповільнення в Південній та Східній Європі.

Другий за величиною Азіатсько-Тихоокеанський туррегіон за 26 років збільшився майже в шість разів, демонструючи найвищі середні темпи зростання. У 2016 році приріст міжнародного туризму в Азіатсько-Тихоокеанському туррегіоні був на рівні 8,5% (23,7 млн осіб). Лідерами також були Океанія (9,9%), Південна Азія (9,3%). Північно- та Південно-Східна Азія продемонструвала збільшення туристичних відвідувань на 8,3% (табл. 2).

Основними характерними рисами туристичного ринку регіону є скорочення тривалості подорожі; популяризація пляжного туризму та «туризму міст»; спрямованість туристичного попиту на

готелі класу «люкс»; зростання середніх витрат подорожі.

Міжнародні туристичні прибуття в Американському туррегіоні – третьому за величиною у структурі світового туристичного ринку – зросли у 2016 році на 4,3% (8,3 млн осіб). Зокрема, внаслідок зміцнення американської валюти, збільшення ВВП та зниження безробіття зросли обсяги виїзного туризму, що продуктивно вплинули на приріст туризму в Південній (6,2%) та Центральній Америці (5,8%). Кариби та Північна Америка за підсумками року продемонстрували приріст на рівні 5% та 3,6% відповідно. Майже 70% ринку регіону становить Північна Америка. США, що є одним із найбільших експортерів туристів у світі та першим в рейтингу за обсягами туристичних витрат, є також потужним ринком рецептивного туризму.

Основними тенденціями розвитку Американського регіонального турринку є скорочення тривалості міжнародної подорожі; зростання атрактивності «автентичного» екстремально-пригодницького туризму; збільшення гастрономічного туризму, готелів класу «люкс» та спрямування на лікувально-оздоровчі туристичні продукти.

Близькосхідний та Африканський туристичні регіони збільшили в середньому обсяги міжнародних туристичних відвідувань з 1990 року з 9,6 млн осіб та 14,8 млн осіб до 53,6 млн осіб та 58,2 млн осіб у 2016 році. Близькосхідній туррегіон з огляду на релігію, традиції, консервативність життєвого устрою та багатство корисних копалин є досить специфічним. Відповідно до цього тенденції розвитку зазначеного ринку інколи протилежні світовим. В результаті аналізу можна виділити кілька з них, а саме високі витрати туристів; зростання тривалості та частоти подорожей.

Аналізуючи обсяги міжнародного туризму в регіонах за останні десятиріччя, можна відзначити позитивну динаміку, незважаючи на об'єктивні коливання в деяких періодах (табл. 2, рис. 2). Таким чином, за останні роки середні темпи зростання обсягів міжнародних туристичних відвідувань були на рівні 2,5–5% в кож-

Таблиця 3

Туристичні потоки України у 2001–2016 роках

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон		Кількість іноземних громадян, які відвідували Україну	
	усього, осіб	темп зростання, %	усього, осіб	темп зростання, %
2001	14849 033	110,6	9174 166	142,7
2002	14729 444	99,2	10516 665	114,6
2003	14794 932	100,4	12513 883	119,0
2004	15487 571	104,7	15629 213	124,9
2005	16453 704	106,2	17630 760	112,8
2006	16875 256	102,6	18935 775	107,4
2007	17334 653	102,7	23122 157	122,1
2008	15498 567	89,4	25449 078	110,1
2009	15333 949	98,9	20798 342	81,7
2010	17180 034	112,0	21122 157	101,6
2011	19773 143	115,1	21415 296	101,4
2012	21432 836	108,4	23012 823	107,5
2013	23761 287	110,9	24671 227	107,2
2014	22437 671	94,4	12711 507	51,5
2015	23141 646	103,1	12428 286	97,8
2016	24668 233	106,6	13333 096	107,3

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6]

ному з регіонів. Але загалом спостерігається стійка тенденція зростання туристичних ринків, за винятком кризового для світової економіки 2009 року, коли в усіх туристичних регіонах, крім Африканського, спостерігалось зменшення обсягів туризму. Динамічний характер розвитку туризму в Близькосхідному регіоні пов'язаний перш за все з впливом соціальних та політичних факторів.

Згідно з прогнозами UNWTO до 2020 року очікується туристичний бум, а саме кількість міжнародних туристичних відвідувань досягне 1561,1 млн осіб [5]. Згідно з прогнозами темпи зростання Азіатсько-Тихоокеанського, Близькосхідного і Африканського регіонів перевищать 5% за рік у середньорічних темпах зростання у світі у 4,5%. Припускається, що темпи зростання на найбільш розвинутих напрямках Європейського і Американського регіонів будуть нижчі середніх світових. Європа збереже позиції лідера за міжнародними відвідуваннями, незважаючи на те, що її частка в 2020 році знизиться. Аналіз сукупних показників туристичних потоків по регіонах показує, що до 2020 року трьома провідними регіонами, що прийматимуть, будуть Європейський (717,0 млн осіб), Азіатсько-Тихоокеанський (397,2 млн осіб) та Американський (282,3 млн осіб) [5].

Зростання місткості ринку туристичних послуг свідчить про можливість збільшення вітчизняних туристичних послуг на ньому. Цьому сприяє наявність усіх необхідних туристичних ресурсів на ринку України.

У 2016 році частка населення планети, яка скористалася послугами міжнародного туристичного ринку, становила 1235 млн осіб. Так, частка населення України, яка виїжджала закордон, становить 24,7 млн осіб (табл. 3).

Аналізуючи рис. 3, зазначимо відносну сталу кількість громадян України, які виїжджають закордон протягом останніх п'яти років. На жаль, більшість населення країни виїжджає за кордон з метою здійснення фінансової діяльності або в приватних цілях. У цьому контексті важливим є аналіз вітчизняних в'їзних та виїзних туристичних потоків.

Згідно з даними рис. 3 стають очевидними туристичні уподобання українців, адже обсяг реалізації виїзних туристичних продуктів збільшився втричі за останні десять років. Звичайно,

високий рівень небезпеки у зв'язку з військовим конфліктом на сході України негативно вплинув на статистичні показники. Кількість громадян, залучених до міжнародного туристичного ринку в 2016 році порівняно з 2013 роком, збільшилася з 23,8 до 24,7 млн осіб. При цьому кількість іноземних громадян, які офіційно відвідують Україну з туристичною метою, знизилась з 24,7 до 13,3 млн осіб.

Очевидно, що показники останніх трьох років є негативними. При цьому загальна динаміка розвитку туризму у світі, зокрема в Європі, є позитивною.

Таким чином, беручи до уваги прогнози UNWTO та проаналізувавши світовий ринок туристичних послуг, можна визначити такі тенденції розвитку туризму:

- високий динамізм, що підтверджується аналізом середньорічних темпів приросту кількості іноземних туристів і валютних надходжень

- розвиток нових форм транснаціоналізації, зокрема вертикальної, про що свідчать факти проникнення в туристичний бізнес транспортних, банківських, страхових, рекламних, торгових, промислових компаній

- подальша монополізація ринку, яка впливає з тенденцій контролю частки ринку на рівні 70% і вище, а також обумовлена посиленням ролі ТНК на міжнародній арені

- процес диверсифікації, який підтверджується стійкою тенденцією надання поряд з туристичними послугами продукції послуг суміжних галузей і посиленням взаємозв'язків ринку турпослуг з іншими ринками

- кооперація малих і середніх роздрібних туристичних підприємств, яка обумовлена необхідністю об'єднання для вироблення спільної політики в умовах жорсткої конкуренції з великими турфірмами

- висока інформатизація всіх учасників світового ринку туристичних послуг, яка є результатом динамічного розвитку комунікаційних систем

- поглиблення лібералізації і дерегулювання ринків

- звуження спеціалізації, індивідуалізація надання послуг, підвищення вимог до якості як наслідки зростаючої конкуренції

- посилення ролі інституціонального забезпечення розвитку туризму і більшою мірою такої складової, як державна підтримка, що впливає зі стратегії більшості держав, націленої на сприяння розвитку туристичної галузі.

Проводячи аналіз світового ринку туристичних послуг і обґрунтувавши закономірності його розвитку, можна виділити такі сучасні тенденції транснаціоналізації туризму: активне входження глобальних готельних мереж на національні ринки і ациклічний характер розвитку даного процесу порівняно з темпами зростання світової економіки; франчайзинг та контракт на управління, що є найбільш поширеними формами входження на національні ринки; наростання конкуренції між глобальними готельними ланцюгами і національними готельними мережами; позитив-

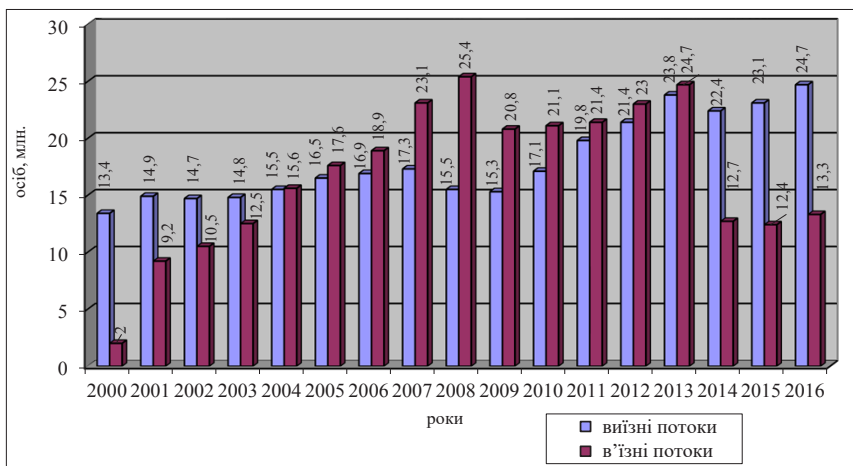

Рис. 3. Туристичні потоки України у 2000-2016 роках, млн. осіб

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [6]

ний вплив на розвиток інфраструктури туризму і сфери гостинності на національному рівні в ситуації активного входження на ринок глобальних готельних мереж.

Таким чином, розвиток світового туристичного ринку носить ациклічний характер основних трендів порівняно з економічними тенденціями в розвитку світової економіки, що виявляється в позитивних темпах зростання основних показників на тлі спадних трендів економічного розвитку світової економіки.

Висновки. В результаті досліджень сформульовані такі критерії транснаціоналізації туристичного бізнесу: формування глобального ринку туристичних послуг, загострення конкуренції та інтенсифікація процесів транснаціоналізації, створення стратегічних альянсів і глобальних союзів, зростання кількості й активності туристичних ТНК, лібералізація національних туристичних ринків, розширення доступу країн, що розвиваються, до міжнародних туристичних відносин.

Список використаних джерел:

1. Мовсесян А.Г. Транснационализация в мировой экономике: [учеб. пособ.] / А.Г. Мовсесян. – М.: Финансовая академия при Правительстве РФ, 2001. – 316 с.
2. Александрова А.Ю. Международный туризм: [учеб.] / А.Ю. Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 470 с.
3. Tourism Highlights 2016 Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dadosefatos.turismo.gov.br/images/pdf/estatisticas_indicadores/UNTWO_Tourism_Highlights_2016_Edition.pdf.
4. UNWTO World Tourism Barometer – Advance Release January 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf.
5. Tourism 2020 Vision [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sete.gr/files/Media/Ebook/110301_Tourism%20Vision%202020%20Europe.pdf.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Мацука В. Н.

Мариупольский государственный университет

ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ТУРИЗМА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОСТИ

Резюме

В статье определена растущая роль транснационализации туристического производства в условиях современности. Проанализирована динамика международных туристических потоков. Дана оценка изменениям туристических потоков по мировым макрорегионам. Выявлены перспективы развития международного туризма и тенденции его транснационализации.

Ключевые слова: международный туризм, международные туристические потоки, туристические макрорегионы, транснационализация туризма, туристические транснациональные корпорации (ТНК).

Matsuka V. M.

Mariupol State University

TRANSNATIONALIZATION OF TOURISM IN THE CONDITIONS OF MODERNITY

Summary

The article defines the growing role of the transnationalization of tourism production in today's conditions. The dynamics of international tourist flows is analysed. An estimation of changes in tourist flows in the world macro regions is given. The prospects for the development of international tourism and trends in its transnationalization are revealed.

Key words: international tourism, international tourist flows, tourist macro regions, transnationalization of tourism, tourist transnational corporations (TNCs).